

Neokonservativni populizem na pohodu: Elitizem zakonske zveze

Abstract

Neo-Conservative Populism on the Rise: Elitism of Marriage

The authors analyze current social and political affairs and the rise of right-wing populism in Slovenia. They examine secondary sources to analyze the events during the parliamentary process and the referendum campaign concerning the proposed Family law in 2012, and the same is done for the referendum on the Act amending the Marriage and Family Relations Act in 2015. Both laws would have provided the equality of same-sex couples in marriage. Through the lens of current Slovenian and global sociopolitical affairs, they draw parallels between the rise of right-wing populism in Slovenia and the rest of the world. They show that a key component of populism is the fact that it creates the impression that the movement is arising from the people themselves, in contrast to the established political elites. They explain the use and the effects of the simple rhetoric, natural truths and fear utilized by right-wing populism.

Keywords: LGBT, referendum, right wing populism, Act amending the Marriage and Family Relations Act, Family law

Simon Maljevac is a sociologist and the president of the Association Legebitra. (simon.maljevac@legebitra.si)

Lana Gobec, project assistant in the Association Legebitra and part of the team Čas je ZA (It's time FOR), which ran a campaign in support of the Act amending the Marriage and Family Relations Act in 2015. (lana.gobec@legebitra.si)

Povzetek

Avtorja analizirata aktualno družbenopolitično dogajanje in vzpon desnega populizma v Sloveniji. Ob razčlenitvi sekundarnih virov se osredinjata na dogajanje ob sprejemanju in pozneje ob referendumski kampanji o Družinskem zakoniku leta 2012 ter na postopek sprejemanja in ponovnega referenduma o noveli Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih leta 2015. Obe spremembi sta med drugim predvidevali enakopravnost istospolnih parov pri sklepanju zakonske zveze. Avtorja primerjata aktualno družbenopolitično dogajanje in vzpon desnega populizma v Sloveniji in po svetu. Glavna lastnost populizma je po njunem mnenju zbujanje občutka, da izhaja iz ljudstva samega in da ni povezan z uveljavljenimi političnimi elitami. Pojasnjujeta načine uporabe in učinke preproste retorike, naravnih resnic in strahu, ki jih izrablja desni populizem.

Ključne besede: LGBT, referendum, desni populizem, Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Družinski zakonik

Simon Maljevac je sociolog in predsednik Društva informacijski center Legebitra. (simon.maljevac@legebitra.si)

Lana Gobec je projektna sodelavka v Društvu Legebitra in del ekipe »Čas je ZA«, ki je vodila kampanjo v podporo noveli ZZZDR. (lana.gobec@legebitra.si)

Uvod

V zadnjih letih smo bili priča velikim in pomembnim premikom pri sprejemanju zakonodaje, ki ureja istospolna partnerstva. Vrhovno sodišče Združenih držav Amerike je leta 2015 z zgodovinsko sodbo razširilo možnost sklenitve zakonske zveze na istospolne pare v vseh zveznih državah (Tobias, 2015). Istega leta je na Irskem potekal referendum o sprejetju ustavnega zakona, ki je razširil možnost sklenitve zakonske zveze na istospolne pare. Zakon je bil na referendumu potrjen, kar je bila velika zmaga za gibanje LGBT na Irskem (Healy in dr., 2016). »Uspešen« je bil tudi referendum na Slovaškem, kjer so volivci in volivke glasovali o vpisu definicije zakonske zveze kot zveze med moškim in žensko v ustavo; če bi večina glasovala za, bi to preprečilo sprejemanje zakona, ki bi institut zakonske zveze razširil na istospolne pare. Volilna udeležba je bila prenizka, zato rezultati referenduma niso obveljali (Smrek, 2015).

Leta 2015 smo zakonodajo, ki izenačuje pravice in dolžnosti istospolnih parov s heteroseksualnimi pari, sprejeli tudi v Sloveniji. Državni zbor je 3. marca 2015 potrdil novelo *Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (Novela ZZZDR), ki je možnost sklenitve zakonske zveze (in zunajzakonske skupnosti) razširila na istospolne pare. Slovenija bi se s tem lahko pridružila trinajstim evropskim državam, ki že omogočajo poroke med istospolnimi pari: Nizozemski (od 2001), Belgiji (od 2003), Španiji (od 2005), Švedski in Norveški (od 2009), Portugalski in Islandiji (od 2010), Danski (od 2012), Franciji (od 2013), Veliki Britaniji (od 2014), Islandiji in Luksemburgu (od 2015) ter Finski (od 2017).¹

Čeprav je bil sam postopek sprejemanja zakonodaje tokrat bistveno krajši kot pri sprejemanju Družinskega zakonika v letu 2012, je bila argumentacija nasprotnikov zakonodaje podobna, če že ne povsem enaka kot v obdobju med letoma 2009 in 2012. Prav tako kot v letu 2012 je tudi leta 2015 Ustavno sodišče – kljub vmesni spremembi 90. člena Ustave, ki po novem vsebuje eksplicitno dikcijo, da o zakonih, ki odpravljajo protiustavnost na področju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, referendum ni dopusten – referendum dovolilo. Desne politične stranke in Rimskokatoliška cerkev so pod pretvezo civilnega gibanja brez težav zbrali število podpisov, potrebno za razpis referenduma, ki je bil izveden 20. decembra 2015. V Sloveniji smo torej imeli v zadnjih petih letih dva referenduma na isto temo.

Pri pravnem urejanju istospolnih partnerstev in sploh položaja gejev in lezbijk lahko govorimo o transverzalnih bojih oziroma bojih, ki niso omejeni na eno državo ali na eno politično ali ekonomsko obliko vladavine. To so neposredni boji, prek katerih posamezniki in posameznice kritizirajo oblastne instance, ki so jim najbliž-

¹ Ta podatek povzemava iz spletne enciklopedije *Wikipedia*, in sicer iz prispevka *Recognition of Same-sex Unions in Europe*, dostopnega na https://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Europe (4. februar 2017).

je. Poleg tega ti boji merijo na oblastni učinek kot tak (Foucault, 2004). Govorimo torej o boju za prevlado določene (politične) skupine. Tega se (so se), kot bomo pokazali v pričujočem članku, dobro zavedali nasprotniki Družinskega zakonika in Novele ZZZDR. Na primeru referendumov, ki sta potekala v Sloveniji v letih 2012 in 2015, bomo ponazorili nekaj njihovih osnovnih vidikov argumentacije in diskurza, s katerimi smo se srečevali v času sprejemanja omenjene zakonodaje. Zanimal nas bo tudi širši učinek tovrstnega (populističnega) diskurza na politično krajino v Sloveniji.

Sprejemanje zakonodaje, ki ureja pravice istospolnih parov v Sloveniji

Septembra 2009 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve slovensko javnost seznanilo z novim predlogom Družinskega zakonika. Odziv javnosti na predlog zakonika je bil buren. Takratni predlog Družinskega zakonika je izenačeval status istospolno usmerjenih posameznikov in posameznic z različnospolnimi. Najbolj buren odzivov javnosti je sprožila možnost, da bi otroke posvojili tudi istospolni partnerji, kar je bilo predvideno v prvem predlogu Družinskega zakonika² (Kogovšek, 2010; Rajgelj, 2010).

V času, ko je bil Družinski zakonik obravnavan v državnem zboru, smo bili priča številnim nestrpnim izjavam, pogosto iz vrst politikov. Poslanec France Cukjati se je, na primer, ob prvi obravnavi predloga zakona v državnem zboru ob predstavitvi mnenja poslanske skupine SDS odločil za – kot je rekel sam – »kratek izlet v svet homoseksualnosti«. Njegov prispevek je bil usmerjen k ponovni medikalizaciji homoseksualnosti oziroma je to predstavljal kot duševno motnjo. Svoj prispevek je utemeljeval z izjavami utemeljiteljev sodobne psihoanalize z začetka prejšnjega stoletja, kot so Freud, Jung, Adler, in povzel, da je homoseksualnost duševna motnja, ki je posledica podzavestnih nerazrešenih konfliktov glede spola in osebnosti in je kot taka »ozdravljiva« oziroma naj bi ta skozi obdobja življenja vedno bolj »izzvenevala« (Državni zbor RS, 2010).

Razprava v času sprejemanja Družinskega zakonika je pripeljala še do ene novosti za slovenski prostor: nastanka novih »ljudskih gibanj«, ki so se predstavljala kot civilna družba. Kot po tekočem traku so se namreč začele ustanavljati različne civilne pobude, ki pa so bile bolj ali manj povezane z Rimskokatoliško cerkvijo in so v osnovi delovale kot njihove satelitske organizacije. Eno takih združenj je bil Zavod za družino in kulturo življenja KUL.si. Kmalu po ustanovitvi zavoda in v času

² Predlog Družinskega zakonika je bil med postopkom v državnem zboru spremenjen, novi predlog je tako predvideval ločene institucije za istospolno usmerjene partnerje in za raznospolne partnerje. Prepovedoval je tudi možnost obojestranske posvojitve v primeru istospolnih partnerjev, ti bi po spremenjenem predlogu zakona lahko posvojili le biološkega otroka svojega partnerja. Ta predlog je bil zavržen na referendumu marca 2012.

sprejemanja Družinskega zakonika so javno dostopne evidence AJ PES pokazale, da je (bil) direktor Zavoda za družino in kulturo življenja KUL.si pater dr. Tadej Strehovec, takratni tajnik Komisije za pravičnost in mir, organa Slovenske škofovske konference (Vičič, 2014).

Spletni portal, ki ga upravlja omenjeni zavod, 24kul.si, je vse od svoje ustanovitve tisti medij, kjer so zbrani vsi »argumenti« in zabeležene akcije nasprotnikov Družinskega zakonika in pozneje, leta 2015, Novele ZZZDR. Spletni portal 24kul.si in z njim povezan zavod je na isti spletni strani opredeljen kot

neprofitna organizacija, ki je leta 2009 nastala z namenom pospeševanja temeljnih vrednot: človeškega življenja, človekovih pravic, družine, solidarnosti, demokracije, svobode in aktivnega državljanstva. Spletna stran 24kul.si je interna spletna stran zavoda, Civilne iniciative za družino in pravice otrok ter Koalicije za otroke gre!, namenjena izključno informiranju svojih članov in simpatizerjev.³

Tovrstne organizacije in z njim povezana gibanja niso fenomen, ki bi bil specifičen za Slovenijo, ampak so v zadnjih letih postale evropski trend. Sklicujoč se na verska prepričanja – čeprav včasih v zgolj posredni obliki ali celo prikrito – želijo mobilizirati državljane in državljanke k aktivnemu udejstvovanju pri uveljavljanju konservativnih pogledov na področju družine, spola, spolnosti in reproduktivnega zdravja (Hodžič in Bijelić, 2014; Kuhar, 2015; Anić, 2015). Temelj neokonservativnih političnih programov, ki mu tovrstna gibanja sledijo, je prepričanje, da je to boj za obrambo in zaščito »ogroženih« kategorij življenja, družine in verske svobode. Moralno paniko sprožajo s trditvami, da so ogroženi povsem običajni državljani in državljanke in še posebej njihovi otroci, ogrožajo pa jih »degenerirana, liberalna elita« in z njimi povezane skupine (npr. LGBT), katerih primarni cilj je zagotoviti ugodnosti zase in za svoje podpornike. Istospolne posameznike in posameznice nasprotniki tako uvrščajo v elito, kot tiste, ki so na pozicijah moči in imajo kot taki dostop do ugodnosti, ki jih preostali državljani in državljanke nimajo. Povedano drugače: skozi populistične interpretacije vzpostavljajo LGBT-osebe kot tiste, ki ogrožajo (heteronormativni) ustroj naroda in »naše otroke«.

Razprava v času sprejemanja in referendumu o Družinskem zakoniku in pozneje ob sprejemanju in referendumu o Noveli ZZZDR je temeljila na matrici nestrpnosti. Ta je uokvirjala razprave o človekovih pravicah manjšin – na primer v oblikah *pro et contra* – in posledično konstruirala podobe Drugih v slovenski družbi. Nasprotniki Družinskega zakonika in Novele ZZZDR so opozarjali, da bodo otroci iz istospolnih družin tudi sami postali istospolno usmerjeni in tako svarili pred homoseksualizacijo družbe. Še več. Ne samo, da bodo otroci iz istospolnih družin tudi sami homoseksualni (kar naj bi bilo v argumentacijski logiki nasprotnikov že

³ Navedek je mogoče najti na domačem naslovu 24kul.si, www.24kul.si.

samo po sebi nekaj slabega), temveč bodo ogroženi tudi otroci iz »tradicionalnih« družin, saj bodo prisiljeni v šoli poslušati, da obstajajo različne oblike družin in da so istospolne družine povsem enakovredne tradicionalnim.

Kdo je objekt in kdo subjekt družbe?

Nasprotniki Družinskega zakonika in Novele ZZZDR geji in lezbijke ves čas definirajo in opisujejo zgolj na podlagi njihove spolne usmerjenosti, ki v celoti definira subjektiviteto teh oseb. Foucault ugotavlja, da je (medicinski) diskurz konec 19. stoletja homoseksualca konstituiral kot subjekt primarno skozi seksualnost: »Nič na njem in v njem ne uhaja njegovi seksualnosti. Povsod v njem je prisotna: skrita je pod vsemi njegovimi dejanji.« (Foucault, 2000: 47); ugotavlja, da nasprotniki Družinskega zakonika oz. Novele ZZZDR gradijo diskurz, ki počne enako. Še več. Zdi se, da v njihovi interpretaciji istospolno usmerjene osebe niso več razumljene kot subjekti, temveč le še kot objekti družbe. Dojemani so zgolj skozi njihove spolne prakse, ali če se opreva na Hegla (1998): prek abstrakcije postane subjekt (geji in lezbijke) le še lastno konkretno vedenje. Vse, kar je v ozadju, kar je »bistvo« subjekta, ostaja nevidno. Vsaka človeška lastnost je izbrisana in nadomesti jo absoluten pogled zgolj na posamezno dejanje. Naj to ponazorimo na primeru moralca: moralcec postane le še zločinec, oseba, ki je vzela življenje neki drugi osebi, vse drugo njegovo bistvo (njegov način razmišljanja, s čim se ukvarja, kaj dela itd.) pa ostaja nepomembno in nevidno. Tovrstno abstraktno mišljenje omogoča ločitev od subjekta in posledično ponuja družbeno opravičilo za kaznovanje, teroriziranje in poniževanje drugih (Hegel, 1998). Prav to se je zgodilo med razpravo o Družinskem zakoniku in noveli ZZZDR, saj istospolno usmerjene osebe niso bile več ljudje s svojo subjektiviteto, temveč zgolj nekdo, ki se predaja (grešni, jalovi, perverzni) istospolni seksualnosti.

Izključevalno logiko lahko v primerih Družinskega zakonika in Novele ZZZDR razumemo tudi skozi koncept partikularnega zaupanja. Rothstein in Ushlaner (2005) partikularno zaupanje definirata kot zaupanje v »svoje« skupine (ang. *in-group*), kot zaupanje v nam enake, podobne. Tovrstno zaupanje je po njunem mnenju bolj prisotno v manj egalitarnih družbah. Partikularno zaupanje torej deluje podobno kot Heglova abstraktna misel, je točka, na podlagi katere lahko določen subjekt razumemo kot objekt (»tujek«) in mu posledično ne priznamo določenih pravic, saj ni »naš«: geji in lezbijke v Sloveniji niso »naši«, nimajo enake spolne usmerjenosti kot mi, so tisti, ki ogrožajo obstoj slovenskega naroda. Prav tako naj bi bili »tujek« v istospolnih družinah otroci, saj naj v takšne skupnosti »že po naravnih zakonih« ne bi spadali, s tem pa tudi ne v slovenski pravni sistem. Pravo sicer ureja družbena razmerja, a kot je na okrogli mizi »Družinski zakonik – pravo in vrednote« dejal dr. Jože Trontelj, predsednik SAZU, naj zakonodajalec sledi

načelu *Procreatio artificialis imitetur naturam*, kar pomeni, da naj posegi medicine in prava v družino in rojevanje otrok posnemajo naravo (MMCRTV, 2012).

Moralna panika in ogrožanje obstoječega družbenega reda

Ves čas sprejemanja in ob referendumu o Družinskem zakoniku ter pozneje ob Noveli ZZZDR v letu 2015 so se nasprotniki izogibali uporabe t. i. bibličnega diskurza oziroma sklicevanja na argument Svetega pisma, kar je bila dolgo ključna referenčna točka cerkvenega nasprotovanja istospolnim porokam in homoseksualnosti sploh. Tudi v Sloveniji je bila pred letom 2009 to ustaljena praksa v vseh razpravah o pravnem urejanju pravic in dolžnosti istospolnih parov (Mencin Čeplak in Kuhar, 2010; Kuhar, 2015). Od leta 2009 naprej pa (cerkveni) nasprotniki uporabljajo diskurz, ki deluje racionalno, znanstveno, pomirjajoče in ki temelji na »zdravi pameti« – vsaj na prvi pogled. Kot ugotavlja Kuhar (2015), so namreč podatki iz znanstvenih raziskav, ki jih pri utemeljevanju uporabljajo nasprotniki, skoraj vedno prirejeni ali obrnjeni tako, da pritrjujejo njihovim argumentom in mnenju, da zakonodaja, ki izenačuje pravice istospolnih in raznospolnih parov, ne sme obveljati, čeprav rezultati raziskav podlage za tovrstno izključevanje v resnici ne dajejo.

Podobno ugotavljata tudi Ana Marija Sobočan in Senja Pollak (2016), ki na podlagi analize medijskega diskurza treh medijev – Demokracije, Dnevnika in Mladine – v času sprejemanja Novele ZZZDR ugotavljata, da diskurz nasprotnikov v osnovi temelji na vzpostavljanju moralne panike in razlagah, da zakonodaja ogroža naravni red in naravno družino ter naznanja razpad vrednot v družbi. Tako so v času sprejemanja Družinskega zakonika v letih 2009 in 2012 poskušali homoseksualnost reducirati na vprašanje aidsa in obuditi moralno paniko iz osemdesetih let prejšnjega stoletja. Pater dr. Tadej Strehovec, takratni tajnik Komisije za pravičnost in mir pri Rimskokatoliški cerkvi, je v vrsti medijskih nastopov operiral z izračunom, da imajo otroci v istospolnih družinah 435-krat večjo verjetnost, da bodo izpostavljeni virusu HIV. Kaj taka izpostavljenost pomeni, ni pojasnil – za obuditev moralne panike je bil namig seveda dovolj. Prav tako kot je bil dovolj namig, ki si ga je privoščila poslanka SDS Alenka Jeraj v Odmevih na TV Slovenija, ko je govorila o številu istospolnih parov, ki so se registrirali po Zakonu o registraciji istospolnih partnerskih skupnosti, ki ga je leta 2005 sprejela Janševa vlada. Dejala je: »Registriralo se je 24 parov, od tega sta dve registraciji prenehali zaradi smrti partnerja – pa ne bi o tem, da smo pred nekaj dnevi slišali, da so največkrat okuženi z virusom HIV ravno homoseksualni moški ...« (TV Slovenija, 2009) Moralno paniko poskušajo nasprotniki vzpostavljati tudi prek konstrukcije novih terminov, ki zvenijo zastrašujoče in namigujejo na teorije zarote (npr. teorija spola, queerseksualci ipd.).

Avtorici (Sobočan in Pollak, 2016) nadalje ugotavljata, da so pri razlaganju zako-

nodaje zagovorniki pogosto predstavljeni kot družbena in politična elita, ki ogroža človekove pravice pravovernih heteroseksualnih posameznikov in posameznic. Zgodba je torej v tem primeru obrnjena. Družbeno manjšino (geje in lezbijke) prek vzpostavljenega diskurza konstituirajo kot družbeno elito, ki se bori proti navadnim državljanom in državljkam in si prek vzvodov moči poskuša zagotoviti privilegije, ki jih drugi nimajo.

Po mnenju Jadranke Anić (2015) je tovrstni diskurz mogoč in uspešen zaradi polpretekle zgodovine in odnosa med državo in cerkvijo v času Jugoslavije. K ustvarjanju polarizirajočega odnosa naj bi pripomogel historični antagonizem med komunizmom in Rimskokatoliško cerkvijo. Ko nasprotniki skozi svoj diskurz urejanje istospolnih partnerstev prikažejo kot ideološki projekt vladajočih elit in se postavijo na mesto tistih, ki zastopajo »naravne« vrednote naroda, se vzpostavi antagonizem, podoben antagonizmu med oblastjo in cerkvijo v času socializma. Posledično je ta tema polarizirajoča, kar kažejo tudi javnomnenjske raziskave, ki so bile opravljene pred referendumom o Noveli ZZZDR. Odstotek tistih, ki so zakonodajo podpirali, in tistih, ki so ji nasprotovali, je bil namreč zelo podoben. Javnomenjska raziskava, ki jo je za TSmedia opravil Episcenter, je pokazala, da bi za uveljavitev Novele ZZZDR glasovalo 48,5 odstotka vprašanih, medtem ko je delež tistih, ki bi uveljavitvi nasprotovali, znašal 51,5 odstotka (Kaker, 2015). Urejanje istospolnih partnerskih zvez je torej ena od tem, s katerimi je mogoče mobilizirati in angažirati številne posameznike in posameznice. Da je mobilizacija potencialnih volivcev eden glavnih motivov nasprotnikov, je zelo jasno pokazalo soočenje ob razglasitvi rezultatov referenduma o Noveli ZZZDR, na katerem je Aleš Primc, eden glavnih protagonistov koalicije Za otroke gre, napovedal ustanovitev nove politične stranke.

Sprememba argumentacijskih tehnik in diskurzivnih obratov, ki jih opisujemo, je bila tisti dejavnik, ki je v času obeh referendumskih razprav tehtnico premaknil v prid neokonservativnim idejam in gibanjem, ki smo jim priča v zadnjih nekaj letih. Da je omenjeni diskurz postal stalnica v globalnem političnem prostoru, ne samo v Sloveniji, ne nazadnje dokazujejo zadnje volitve za predsednika ZDA. Za Trumpa so v večini glasovali ljudje z nižjo izobrazbo, bele rase, v večini moški (CNN, 2016). Pri tem pa je še pomembnejše, da so bile – kot je bilo poudarjeno v političnih analizah medijske hiše CNN (2016) – odločilni dejavnik osebe, ki so se volitev udeležile kljub siceršnjemu dolgoletnemu političnemu neudejstvanju. To so tisti, ki jih je Trump nagovoril z govorom, ki ne pripada etablirani politiki. Nagovoril jih je kot nekdo, ki je del njihove skupine, ki je takšen kot oni, ki je »žrtev« istih političnih elit. Pomembno je tudi, da jih je nagovoril v preprostem jeziku in z retoriko, ki je ponudila preproste odgovore. Načelu enostavnosti sledijo tudi nasprotniki Družinskega zakonika. Tudi njihova argumentacija temelji na sklicevanju na zdravo pamet, ki je zasnovana na esencialističnem razumevanju spolnosti in spolnih razmerij (npr. »otrok potrebuje očeta in mamo«).

Zdi se, da politične glasove prinašajo obrazi, ki vsaj na prvi pogled niso del

uveljavljenih političnih elit. Pri obeh referendumih o urejanju pravnega statusa istospolno usmerjenih partnerjev v Sloveniji v letih 2012 in 2015 so nasprotniki postavili v ospredje posameznike in posameznice, ki pred tem niso bili del (desne) politične elite, ampak novi obrazi, ki so se predstavljali kot glas ljudstva. Z različnimi peticijami in zbiranjem podpisov, ki so jih izvedli z močno podporo celotnega desnega političnega pola in Rimskokatoliške cerkve, so poskušali vzpostaviti podobo množičnosti in velike podpore, torej gibanja, ki prihaja od ljudi za ljudi in v osnovi ni politično motivirano. Vendar pa napoved ustanovitve nove politične stranke tovrstno podobo postavlja na glavo in razkriva, da je bila kolateralni presežek zmage na obeh referendumih tudi pridobitev novih glasov za desno politično opcijo oziroma za novo stranko Glas za otroke in družine (MMCRTV, 2017). Na podlagi njene programske usmeritve lahko sklepamo, da bo šlo v osnovi za populistično stranko, ki bo svojo podobo gradila na ljudečnosti in graditvi kulta osebnosti (Aleš Primc in Metka Zevnik). Graditev medijske podobe dveh najvidnejših akterjev stranke je še toliko pomembnejša, ker gre za populistično stranko; ugotovitve namreč kažejo, da volivci in volivke tovrstnih strank svoj glas praviloma dajejo zaradi pripadnosti in všečnosti voditelja stranke, ne pa zaradi strinjanja s politikami in ideologijami stranke (Padahzur in Brichta, 2002; Van der Brug in Mughan, 2007; Lange, 2007).

Koraki naprej

V prispevku sva poskušala ponazoriti razvoj in vpliv neokonservativnega diskurza na družbeni in politični položaj v Sloveniji. Za ponazoritev sva uporabila čas sprejemanja in referenduma o Družinskem zakoniku med letoma 2009 in 2012 ter čas sprejemanja in referenduma o Noveli ZZZDR v letu 2015.

Neokonservativni diskurz, ki ga levica in leva civilna družba dolgo nista jemali resno – prav nasprotno: bil je tarča posmeha – je zagotovo pomemben premik pri delovanju na političnem področju. Postal je realnost, ki se ji ne moremo izogniti. Glede na zadnje volitve v ZDA in napovedi nekaterih volilnih rezultatov v Evropi (Francija, Nizozemska, Velika Britanija) ter glede na diskurz, ki smo mu priča med begunsko krizo, se zdi, da so družbene, politične in ekonomske okoliščine naklonjene rasti takšnega populizma in bo ta še dolgo del (politične) realnosti. Izkušnja obeh referendumov je pokazala, da se populističnemu diskurzu ni mogoče zoperstaviti z racionalno argumentacijo. Čeprav sta referenduma pomembno premaknila razumevanje položaja istospolno usmerjenih posameznikov in posameznic v Sloveniji in so javnomnenjske ankete v obeh primerih napovedovale podporo zakonodajnim spremembam, je dejstvo, da pomemben del političnega telesa ostaja pasiven, desnokonservativnemu polu pa je uspelo, da si je prilastil idejo o aktivnem državljanstvu, ki pa jo namesto v njenem izvornem pomenu razume v obliki aktivnega izključevanja in nestrpnosti.

Literatura in drugi viri

- ANIĆ, JADRANKA REBEKA (2015): Gender, Gender "Ideology" and Cultural War: Local Consequences of a Global Idea – Croatian Example. *Feminist Theology* 24(1): 7–22.
- CNN (2016): *Exit Polls*. 23. november. Dostopno na: <http://edition.cnn.com/election/results/exit-polls/national/president> (3. februar 2017).
- DRŽAVNI ZBOR RS (2010): *Evidenca zapisa seje, 14. seja, 2. marec*. Dostopno na: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=V&type=sz&uid=74A51F3F6CEAA0FFC125794B0038F9A3> (31. januar 2017).
- FOUCAULT, MICHEL (2000): *Zgodovina seksualnosti*. Ljubljana: Škuc-Lambda.
- FOUCAULT, MICHEL (2004): *Življenje in prakse svobode*, poglavje Politična tehnologija posameznikov, 139–153. Ljubljana: ZRC SAZU.
- HEALY, GRAINNE, BRIAN SHEENAN IN NOEL WHELAN (2016): *Ireland Says Yes: The Inside story of how the vote for marriage equality was won*. Sallins: Merrison Press.
- HEGEL, GEORG WILHELM FRIEDERICH (1998): Kdo razmišlja abstraktno? *Problemi* 36(7/8): 43–47.
- HODŽIČ, AMIR IN NATAŠA BIJELIĆ (2014): *Neo-conservative Threats to Sexual and Reproductive Health and Rights in European Union*. Zagreb: CESI.
- KAKER, ČRT (2015): Pred referendumom Slovenija razdeljena na pol. *SIOL*, 16. december. Dostopno na: <http://siol.net/novice/slovenija/pred-referendumom-slovenija-razdeljena-na-pol-403417> (31. januar 2017).
- KOGOVIŠEK, NEŽA (2010): Iskanje pravih razlogov za priznanje enakih pravic istospolnim partnerjem in njihovim družinam. *Socialno delo* 49(5/6): 319–330.
- KUHAR, ROMAN (2015): Konec je sveta, kakršnega poznamo: Populistične strategije nasprotnikov Družinskega zakonika. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XLIII(260): 118–132.
- LANGE, SARAH (2007): A New Winning Formula? The Programmatic Appeal of Radical Right. *Party Politics* 13(4): 411–435.
- MENCIN ČEPLAK, METKA IN ROMAN KUHAR (2010): Boji za enakost: Od diskriminacije homoseksualnosti do redefinicije družine. *Socialno delo* 49(5/6): 283–298.
- MMCRTV (2012): *Trontelj: Istospolne posvojitve široko odpirajo vrata umetnim oploditvam teh parov*, 8. marec. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/slovenija/trontelj-istospolne-posvojitve-siroko-odpirajo-vrata-umetnim-oploditvam-teh-parov/278463> (31. januar 2017).
- MMCRTV (2017): *Zevnikova in Primc ustanovljata stranko Glas za otroke in družine*, 14. januar. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/slovenija/zevnikova-in-primc-ustanovljata-stranko-glas-za-otroke-in-druzine/412446> (13. februar 2017).
- PADAHZUR, AMI IN AVRAHAM BRICHTA (2002): The Institutionalization of Extreme Right-wing Charismatic Parties: a Paradox? *Party Politics* 8(1): 31–49.
- RAJGELJ, BARBARA (2010): Razmerja v istospolnih družinah – kje smo in kam gremo? *Socialno delo* 49(5/6): 305–318.
- SOBOČAN, ANA MARIJA IN SENJA POLLAK (2016): Manifestacije moralne panike v

- medijskih podobah novele družinske zakonodaje. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XLIV(266): 163–187.
- ROTHSTEIN, BO IN ERIC M. USLANER (2005): All for All: Equality, Corruption, and Social Trust. *World Politics* 58(1): 41–72.
- SMREK, MICHAL (2015): The Failed Slovak Referendum on 'Family': Voters' Apathy and Minority Rights in Central Europe. *Baltic Worlds*, 4. marec. Dostopno na: <http://balticworlds.com/the-failed-slovak-referendum-on-%E2%80%9Cfamily%E2%80%9D/> (31. januar 2017).
- TOBIAS, CARL (2015): *Implementing Marriage Equality in America*. Dostopno na: <http://dlj.law.duke.edu/2016/01/implementing-marriage-equality-in-america/> (31. januar 2017).
- TV SLOVENIJA (2009): *Odmevi*, 11. december. Dostopno na: <http://4d.rtvsllo.si/arhiv/Odmevi&sp=qs:tv51> (31. januar 2017).
- VAN DER BRUG, WOUTER IN ANTHONY MUGHAN (2007): Charisma, Leader Effects nad Support for Right-Wing Populist Parties. *Party Politics* 13(1): 29–51.
- VIČIČ, DENIS (2014): Konservativni lobi: Psevdocivilne organizacije, ki s širjenjem laži ustavljajo napredek pri spoštovanju človekovih pravic. *Mladina*, 4. april. Dostopno na: <http://www.mladina.si/155422/konservativni-lobi/> (31. januar 2017).